

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Тютюнник С.В., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Досліджено нормативне забезпечення, механізм, принципи, основні складові елементи та порядок затвердження облікової політики банку. Основну увагу приділено принципам обліку статей звітності, методам оцінки окремих статей звітності та фактам, що стосуються змін в обліковій політиці банку.

Studied regulatory support, mechanisms, principles, key components and the order approving accounting policies of the Bank. Special attention is paid to the principles of accounting articles reporting methods of evaluating individual articles reporting the facts regarding the changes in accounting policies of the Bank.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання досить актуальною є проблема розумінні ролі формування та реалізації облікової політики банку його керівництвом та основними спеціалістами. Працівники бухгалтерії банку повинні надавати внутрішнім та зовнішнім користувачам інформацію у певному форматі. Порядок підготовки та подання інформації розробляється та закріплюється у положенні про облікову політику банку. У зв'язку з цим ефективність організації бухгалтерського обліку банку та результатів його діяльності залежить від розробки облікової політики, вибору прийомів, способів та процедур ведення обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєве значення у наукових дослідженнях теоретико-методичних аспектів формування, наповнення та можливостей практичного використання облікової політики банку відіграють праці провідних вітчизняних науковців: О. В. Васюренка, І. А. Волкової, А. М. Герасимовича, Л. М. Кіндрацької, Т. В. Кривов'яз, О. Е. Кузьмінської, С. М. Лобозинської, М. С. Стасишена та інших. Однак,

аспекти, що пов'язані з удосконаленням її формування, наповнення та практичного використання в банках, вимагають подальших поглиблених досліджень.

Постановка завдання. Метою публікації є визначення основних складових облікової політики банку; розгляд принципів обліку статей звітності, методів оцінки окремих статей звітності та фактів, що стосуються змін в обліковій політиці банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, яка розробляється на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (ст. 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [1]. Відповідальні працівники банку, які здійснюють облік та складають звітність, є користувачами облікової політики.

Організація бухгалтерського обліку в банку повинна забезпечити: своєчасне обслуговування клієнтів та відображення банківських операцій у бухгалтерському обліку, надання достовірної звітності; попередження виникнення крадіжок і зловживань, нестач, незаконного витрачання коштів і цінностей; скорочення часу і коштів на здійснення банківських операцій на основі оптимізації документообігу та застосування засобів автоматизації; захист бухгалтерської інформації; контроль за належним оформленням документів [3]. Таким чином, бухгалтерський облік повинен забезпечувати своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам достовірної інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни. У фінансових звітах кожного банку відображаються результати його діяльності за звітний період. Починаючи з 1 січня 2012 року банки складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності [2]. Передбачено, що банк зобов'язаний подавати Національному банку України фінансову і статистичну звітність щодо роботи банку, його

операцій, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, а також інформацію афілійованих осіб банку з метою оцінки фінансового стану банку (ст. 69 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [1]. Національний банк України має право вимагати від банку подання консолідованої і субконсолідованої звітності, а також він встановлює для банків: форми звітності та методику її складання; періодичність та строки подання звітності; структуру пояснювальної записки; мінімум відомостей, що підлягають опублікуванню, та строки їх подання; методику складання консолідованої і субконсолідованої звітності. Кожний власник істотної участі в банку, який є юридичною особою, зобов'язаний подати Національному банку України у встановлений ним строк річний звіт про свою діяльність. Банк зобов'язаний протягом місяця, наступного за звітним періодом, розповсюджувати на веб-сайті банку, а також розміщувати у приміщеннях банку, до яких мають доступ клієнти, у тому числі вкладники, квартальний баланс, звіт про фінансові результати банку та примітки до звітів, перелік яких визначається Національним банком України.

З метою розуміння сутності фінансової звітності банку, потрібно ознайомитися з його обліковою політикою, яка й забезпечує повноту та достовірність операцій у сфері обліку. У відповідності до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [2]. Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України уточнено визначення облікової політики банку. Зокрема, зазначено, що облікова політика банку – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності [5]. У відповідності до вимог нормативно-правових та внутрішніх документів щодо ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності, а також з метою покращення ведення управлінського обліку та підвищення результатів фінансової діяльності, банком самостійно

визначаються конкретні методи обліку та облікові процедури, які є складовими облікової політики. У банках основне призначення облікової політики полягає в: упорядкуванні та раціональній організації облікового процесу; забезпеченні методологічного та методичного відображення майна банку, фінансово-господарських операцій та результатів його діяльності; наданні бухгалтерському обліку в банку плановірності та цілеспрямованості; досягненні ефективності обліку в кредитній установі.

У банках нормативним забезпеченням розробки облікової політики слугують: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, Міжнародні стандарти фінансової звітності, чинне законодавство з питань ведення бухгалтерського обліку та норми податкового законодавства.

Положення про облікову політику банку затверджується правлінням (радою директорів) банку. Облікова політика банку доводиться до відома всіх відокремлених підрозділів банку. Нею встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно із законодавством України, а також відображаються у ній особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку. Одним із важливих аспектів формування положення про облікову політику є розробка методики ведення обліку окремих операцій відносно яких нормативні акти не містять конкретних рекомендацій щодо правил їх обліку. У зв'язку з цим банк самостійно розробляє методику обліку конкретних питань на підставі чинних положень.

У відповідності до принципу послідовності облікова політика банку передбачає постійне (із року в рік) застосування прийнятої стабільної облікової політики. Зміни у облікову політику можуть бути внесені тільки у тих випадках, якщо це вимагається нормативно-правовими актами Національного банку України, прийнятими відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, та/або міжнародними стандартами фінансової звітності, а також якщо це приводить до того, що фінансові звіти

надають достовірну та доречнішу інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, фінансові результати діяльності або грошові потоки банку.

Облікова політика банку базується на основних принципах бухгалтерського обліку, яких банки дотримуються при веденні рахунків та складанні внутрішньої та зовнішньої звітності [5]:

повне висвітлення – усі операції підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій банку, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею;

превалювання сутності над формою – операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їх сутності та економічного змісту, а не лише за їх юридичною формою;

автономність – активи та зобов'язання банку мають бути відокремлені від активів і зобов'язань власників цього банку та інших банків (підприємств), у зв'язку з цим особисте майно та зобов'язання власників не мають відображатися у фінансовій звітності банку;

обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати – не занижуватимуться;

безперервність – оцінка активів та зобов'язань здійснюється, виходячи з припущення, що банк є безперервно діючим і залишатиметься діючим в осяжному майбутньому. Якщо банк планує скоротити масштаби своєї діяльності, то це має відображатися у фінансових звітах;

нарахування та відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

послідовність – постійне (із року в рік) застосування банком обраної

облікової політики. Зміна методів обліку можлива лише у випадках, передбачених міжнародними стандартами фінансової звітності, і потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах;

історична (фактична) собівартість – активи і пасиви обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення. Активи та зобов'язання в іноземній валюті, за винятком немонетарних статей, мають переоцінюватись у разі зміни офіційного валютного курсу на звітну дату.

Бухгалтерський облік у банках та фінансова звітність ведеться у валюті України. Якщо операції були здійснені в іноземній валюті, то їх відображають в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності у валюті України з перерахуванням її за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України на дату здійснення операції або складання звітності. В обліковій політиці банку обов'язково повинно бути описано: принципи обліку статей звітності; методи оцінки окремих статей звітності; факти, що стосуються змін в обліковій політиці. Так, зокрема, в обліковій політиці обов'язково вказуються методи оцінки активів та зобов'язань, порядок обліку доходів і витрат та створення і використання резервів. Ведення бухгалтерського обліку в банку передбачає визнання конкретної статті балансу (звіту про фінансовий стан банку), основними складовими якого є активи, зобов'язання та власний капітал. Умовою визнання активів та зобов'язань в балансі є їх оцінка, тобто визначення тієї суми коштів, за якою вони будуть визнані та опубліковані у фінансовій звітності.

Своєчасна та об'єктивна оцінка (переоцінка) активів, зобов'язань (балансових та позабалансових) та прийняття за результатами оціночної інформації ефективних управлінських рішень дозволяє розробити комплекс заходів щодо поліпшення структури балансу, скорочення низьколіквідних та недоходних активів, що забезпечить зміцнення фінансового стану та стабільності банку. Активи та зобов'язання банку обліковуються, пріоритетно, за вартістю їх придбання чи виникнення (відповідно до принципів бухгалтерського обліку); активи та зобов'язання в іноземній

валюті (за винятком немонетарних статей), підлягають переоцінці при кожній зміні валютного курсу; майно, цінні папери та майнові права, які приймаються в заставу, обліковуються за справедливою вартістю. Активи при обліку за первісною (історичною) вартістю визнаються за сумою фактично сплачених за них коштів, а зобов'язання – за сумою мобілізованих коштів в обмін на зобов'язання. Якщо ж активи обліковуються за справедливою (ринковою) вартістю, то вони визнаються за тією сумою коштів, яку необхідно було б сплатити для придбання таких активів у поточний час, а зобов'язання – за тією сумою коштів, яка б вимагалася для проведення розрахунку у поточний час. Приведення вартості активів у відповідність із ринковою здійснюється шляхом їх переоцінки.

Отже, в обліковій політиці банку повинні бути розроблені та затверджені такі основні складові: характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків; додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції, включаючи форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності; правила документообороту та технології обробки облікової інформації; перелік визначених прав працівників банку на підписування документів; перелік операцій, що потребують додаткового контролю; порядок проведення інвентаризації та методи оцінки активів і зобов'язань; порядок контролю за здійсненими внутрішніми операціями; порядок розрахунків між філіями та іншими структурними підрозділами банку; порядок фінансування структурних підрозділів банку; порядок консолідації фінансової звітності асоційованих і дочірніх компаній; порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів і витрат (включаючи порядок амортизації активів банку, створення та використання резервів); політика банку щодо роботи з цінними паперами (як придбаними, так і емітованими); процедури вивірки та контролю (операцій, звітності тощо); порядок реєстрації договорів; інші документи та рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Висновки. Таким чином, раціональне налагодження облікового

процесу в банку забезпечується розробленою обліковою політикою. У банках положення про облікову політику затверджується наказом керівника банку до початку нового календарного року і вона є обов'язковою до виконання. Внесення змін до облікової політики не допускається, тільки у випадку істотних змін у діяльності банку або правовій базі, і ці зміни відображаються в пояснювальній записці до річного звіту банку. Основними складовими облікової політики є: характеристика синтетичного та аналітичного обліку, правила документування та документообороту, порядок контролю, правила здійснення банківських операцій та методика відображення їх в обліку.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07 груд. 2000 р. (із змінами). [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16 лип. 1999 р. (із змінами). [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

3. Кузьмінська О. Е., Кириленко В. Б. Організація обліку в банках : навч.-метод. посібник [для самост. вивч. дисц.] / О. Е. Кузьмінська, В. Б. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2002. – 282 с.

4. Лобозинська С. М. Облік і аудит у банку : [навчальний посібник] / С. М. Лобозинська ; за ред. С. К. Реверчука. – К. : Знання, 2007. – 630 с.

5. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ № 566 від 30 груд. 1998 р. (із змінами). [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

6. Положення про організацію операційної діяльності в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ № 254 від 18 черв. 2003 р. (із змінами). [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В. Я.